

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
COĞRAFYA DERGİSİ

Sayı 16, Sayfa 26-45, İstanbul, 2008

Basılı Nüsha ISSN No: 1302-7212

Elektronik Nüsha ISSN No: 1305-2128

KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Production and Trade of the Cut Flower

Hüsniye DOLDUR

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

hdoldur@istanbul.edu.tr

Alındığı tarih: 15.01.2008; Kabul tarihi: 13.06.2008

Abstract

Cut flower segment is a developing area as an important economical activity with production and trading volume in the world and in Turkey. Together with increasing demand in all over the world, developments in agriculture and livestock accelerate the progress of this segment, and thus cut flower gains an important product of global trade. The most important production facilities in Europe, South America, Africa, and Asia hold most of this segment with their specific characteristics. For example, suitable climatic factors in specific locations and continuing traditions, powerful transportation network in Europe, and suitable natural conditions, cheap workforce, and especially female labor in developing countries make the cut flower production an important activity.

The cut flower segment is a promising segment with its new opportunities for employment and contributions to the economy especially for developing countries. For example, countries like Kenya, Tanzania, and Columbia go towards to the production of cut flower in the lands of different products. This condition will provide most of the cut flower lands to be in developing countries in near future. The cut flower consuming areas take place mostly in Western Europe, North America, and East Asia (Japan).

The cut flower segment has shown great improvements in Turkey during recent years despite the existence of some problems in the stages of production, marketing, and transportation. Geographical position (closeness to Europe which is an important cut flower consuming centre), suitable climatic factors, cheap workforce, and transportation opportunities have important roles in this development. Flowering is increasingly being important with its export revenue and employment.

Key Words: *World, Turkey, cut flower, production, trade*

Özet

Kesme çiçek sektörü dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gerek üretim gerekse ticaret hacmiyle önemli bir ekonomik faaliyet olarak gelişimini sürdürmektedir. Dünyanın her tarafında artan taleple birlikte tarım ve taşımacılık faaliyetlerinde yaşanan gelişmeler bu sektörün

gelişimini hızlandırmış, kesme çiçek küresel ticarete konu önemli bir ürün özelliği kazanmıştır. Avrupa, Güney Amerika, Afrika ve Asya'da yer alan dünyanın en önemli üretim merkezleri sahip oldukları kendilerine özgü özellikleriyle bu sektörün büyük bir kısmını ellerinde tutmaktadırlar. Örneğin Avrupa'nın belirli yerlerindeki uygun iklim koşulları ve teknoloji ile geçmişten beri süregelen gelenekler, güçlü taşımacılık ağıyla, bazı gelişmekte olan ülkelerde ise uygun doğal koşullar yanında ucuz iş gücü, özellikle de kadın işgücü kesme çiçek üretimini önemli bir faaliyet halinde tutmaktadırlar.

Kesme çiçek sektörü yarattığı yeni iş olanakları ve ekonomiye sağladığı katkılarla özellikle gelişmekte olan ülkeler için umut vaat eden bir sektördür. Örneğin Kenya, Tanzanya, Kolombiya gibi ülkeler eskiden farklı ürünler yetiştirdikleri topraklarında kesme çiçek üretmeye yönelmektedirler. Bu durum yakın gelecekte dünya kesme çiçek üretim alanlarının çok büyük bölümünün gelişmekte olan ülkelerde yer almasını sağlayacaktır. Kesme çiçek tüketim alanları ise genel olarak dünyanın gelişmiş ülkelerini içine alan Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Doğu Asya'da (Japonya) yer almaktadır.

Kesme çiçek sektörü, üretim, pazarlama ve ulaştırma aşamalarında yaşanan bazı sorunlarına rağmen, özellikle son yıllarda Türkiye'de de önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bunda coğrafi konumu (önemli kesme çiçek tüketim merkezi olan Avrupa'ya yakınlığı), sahip olduğu uygun iklim koşulları, ucuz işgücü ve ulaşım olanakları önemli rol oynamıştır. Çiçekçilik sağladığı ihracat geliri ve yarattığı istihdam ile de giderek önem kazanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dünya, Türkiye, kesme çiçek, üretim, ticaret

GİRİŞ

Süs bitkileri üretimi ve ticareti, son yıllarda dünyanın pek çok ülkesinde ve Türkiye'de önemli gelişmeler göstermiştir. Süs bitkileri içinde en fazla üretilenler ve dünya ölçeğinde ticarete konu olanlar, artan talep nedeniyle, *kesme çiçekler*dir. Kesme çiçek (1) üretimi tarımsal alanların kullanımında yarattığı değişikliklerle Tarım Coğrafyası'nın, birçok ülkenin (daha çok da gelişmekte olanların) ekonomileri içinde önemli bir ihraç ürünü ve giderek büyüyen uluslararası pazara sahip olan küresel bir ticari ürün olma özelliğiyle de Ticaret Coğrafyası'nın inceleme alanları içine girmektedir. Bu sektörde özellikle son yıllarda yaşanan hızlı gelişmeler coğrafyacıların da ilgisini çekmiş ve konuyla ilgili çeşitli çalışmalar (örneğin Meier 1999; Hughes, 2001; Özdemir ve Bahadır, 2007; Zaman vd., 2007) yapılmıştır.

Günümüzde dünyada hemen her ülkede çiçek yetiştirilmekle birlikte, ticari olarak kesme çiçek üretimi 50'den fazla ülkede yapılmaktadır. Toplam üretim alanı 2004 yılı itibarıyla yaklaşık 420.000 hektar dolayındadır (DTM, 2007:4). Kesme çiçek sektörü, yarattığı istihdam ve ihra-

cat hacmiyle birçok ülkenin ekonomisinde giderek etkili bir rol oynamaya başlamıştır. Günümüzde gelişmiş ülkeler yanında gelişmekte olan bazı Afrika, Asya ve Güney Amerika ülkeleri sahip oldukları ucuz işgücü ve ulaşım olanaklarını da kullanarak kesme çiçek üretimine yönelmişlerdir. Böylece hem daha önce çeşitli tarımsal ürünler yetiştirilen tarım alanlarının kullanımında değişimler yaşanmış hem de kesme çiçek üretimi ve ticareti Hollanda gibi geleneksel çiçek ülkesi yanında, Kolombiya, İsrail, Kenya ve Ekvador gibi bazı ülkelerde de çok önemli boyutlara ulaşmış ve kesme çiçekler artık başlıca ihraç ürünleri arasında yer almıştır.

DÜNYADA KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Dünyada kesme çiçek üretiminin gelişimi, süs bitkileri üretimi ve ticaretinin gelişimiyle büyük bir paralellik göstermektedir. Ticari anlamda kesme çiçek üretimi 20. yüzyılın başında önem kazanmaya başlamış, ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önce gelişmiş ülkelerde (Hollanda, A.BD. ve Japonya'da), daha

sonra bazı gelişmekte olan ülkelerde (Kolombiya, Kenya ve İsrail'de) önemli bir ticari faaliyet kolu olarak gelişmiştir (DPT 2001:4). Daha açık bir ifadeyle, 1970'li yıllara kadar gelişmiş ülkelerin egemenliğinde olan kesme çiçek üretimi (2), bu tarihlerden itibaren Kenya, İsrail ve Kolombiya gibi bazı gelişmekte olan ülkelerin katılımıyla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunlar önemli tüketim bölgelerine (örneğin Kenya ve İsrail Avrupa'ya, Kolombiya A.B.D.'ne) yakın, uygun iklim koşullarına, ucuz arsa ve işgücü olanaklarına ve yetiştirilen ürünün hassasiyeti nedeniyle iyi taşımacılık olanaklarına sahip ülkelerdir.

Kesme çiçek üretiminin gelişmiş ülkelerde başlamasında, bu ülkelerin aynı zamanda en çok kesme çiçek tüketen ülkeler olmaları en büyük etken olmuştur. Başlangıçta yalnızca kendi ihtiyaçları için üretim yapan gelişmiş ülkeler, tüketim artışı ve yaygınlaşmasıyla uyumlu olarak zaman içinde sahip oldukları bilgi birikimlerini yeni teknolojilerle birleştirerek dünyanın önemli kesme çiçek üreticileri olmuşlardır. Günümüzdeyse üretim bölgelerinin çoğunun gelişmekte olan ülkelere kaydığı gözlenmektedir ve bu durum ticari açıdan değerlendirildiğinde, gelişmekte olan ülkelerin neredeyse tamamının ihracatçı, gelişmiş ülkelerin ise çoğunun ithalatçı duruma geldiklerini göstermektedir.

Kesme Çiçek Üretim ve İhracatının Dağılımı

ILO'ya (2004) göre Dünya Hortikültür Birliği (AIPH) çiçek üreten ülkeleri dört grup altında değerlendirmektedir. *Birinci grup*: esas olarak kendi pazarları için üretim yapanlardır (A.B.D., Japonya, Hindistan ve Çin). Bunlardan örneğin Japonya ihtiyacının yüzde 95'ini yerel üreticilerden karşılamaktadır; Hindistan ve Çin'de ise satın alma gücünün düşüklüğü yüzünden ithalat, niteliklerin yeterli düzeye ulaşmaması yüzünden de henüz önemli büyüklükte ihracat gerçekleştirilmemektedir. *İkinci grup*: çiçek satışı için büyük bir pazara sahip olan ve talebi ithalatla karşılayanlardır. Bunun en tipik örneği Almanya'dır ve çiçek talebinin yüzde 70'den fazlasını dışarıdan (özellikle Hollanda'dan) alır. *Üçüncü grup*: Kolombiya ve Kenya gibi

üretimde önemli ülkeleri içerir ve bu grup ikincinin tam tersidir; iç talep çok dardır fakat büyük miktarlarda üretim yapılarak ihraç edilir. Örneğin grubun tipik ülkesi Kolombiya üretiminin yüzde 95 kadarını dışarı satar. *Sonuncu* grupta ise çok büyük bir iç pazarı olan ama ihracatta da çiçeğin çok büyük yer tuttuğu ülkeler yer alır ki bu grubun en iyi örneği Hollanda'dır. Aslında Hollanda'da yalnızca tarlalarda değil seralardaki çiçek üretimi de büyük önem taşır (toplamın yüzde 70 kadarı) ve Hollanda bu bakımdan da dünyadaki en büyük örnektir.

Bölgesel açıdan bakıldığında dünyada en fazla kesme çiçek üretimi yapılan en önemli bölge *Avrupa'dır*. Avrupa'da toplam kesme çiçek üretiminin 10 milyar \$ civarında olduğu tahmin edilmektedir: 3,5 milyar \$'lık üretimi ile Hollanda ilk sırada yer alır, bu ülkeyi 2,1 milyar \$ ile İtalya ve 1,2 milyar \$ ile Fransa izler. Avrupa'da kesme çiçek üretimi, bölgenin kuzeyinde üretim maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle, daha çok güneye doğru bir yöneliş kazanmıştır. İngiltere, İspanya, Danimarka, Belçika, İsveç (3), İsviçre, Norveç ve Finlandiya'nın üretimleri artık 500 milyon \$'ın oldukça altında kalmaktadır (Özcan, 2002:3). Bu bağlamda özellikle kuzey Avrupa'da kalan Hollanda, Almanya ve Danimarka'da yakın yıllarda şu eğilimler gözlenmeye başlanmıştır: (a) üretim alanları yavaş yavaş daralmaktadır; (b) çiçek yetiştiricilerin sayısı azalmaktadır; ancak (c) bunlara rağmen üretim miktarındaki istikrar sürdürülmektedir. Bunun anlamı da hektara verimin (verimliliğin) artmış olmasıdır. Akdeniz çevresindeki üretim alanlarının çoğunda ise üretim alanları ve verimde hafif bir artış gözlenmektedir.

Çiçek tarımı yapılan alanlarda ve çiçek yetiştiricilerin sayısındaki azalmaya rağmen verim artışı sayesinde Avrupa ülkelerinin toplam kesme çiçek ve başka süs bitkileri ihracat değerleri hâlâ en yüksektir: 3.2 milyar \$. Bu da Avrupa'nın dünya kesme çiçek ticaretinin de merkezi konumunda olduğunu göstermektedir. Bölge ülkelerinin toplam 648.759 tona erişen ihracatları ağırlıklı olarak kendi içlerinde gerçekleşmektedir: 585.801 ton; bölge

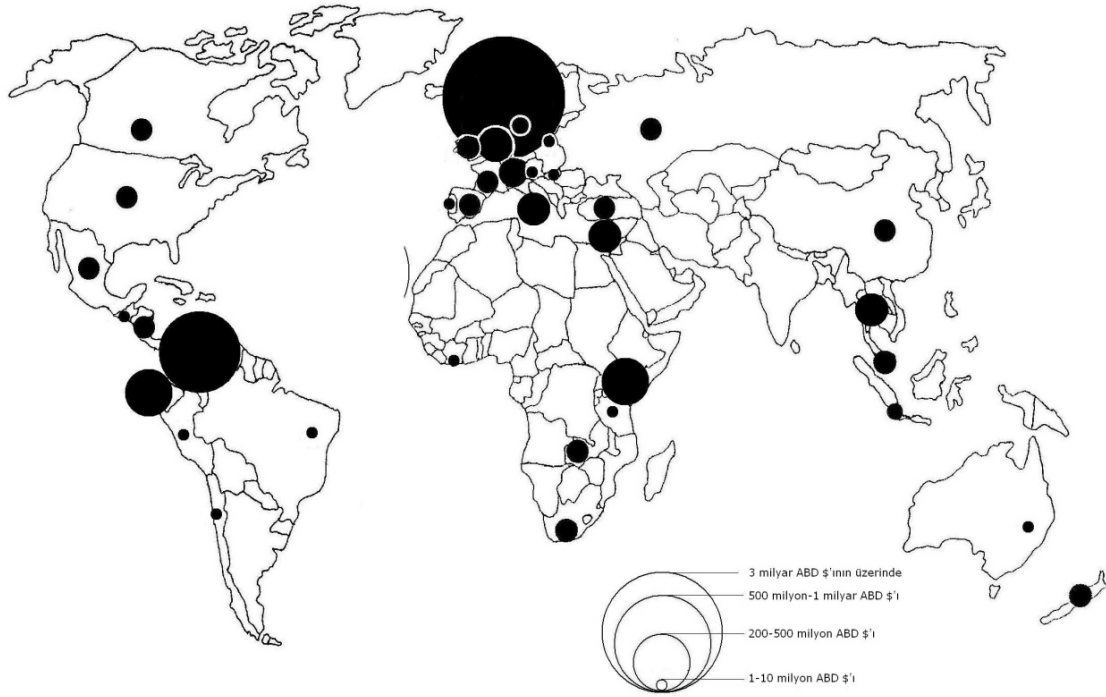
KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

dışına da 62.958 ton gönderilir (CBI, 2005:75).

Avrupa toplam ihracatının 2.8 milyar \$'lık kısmını elinde tutan Hollanda (4) 8.479 hektarın üzerindeki üretim alanıyla (hem açık tarla hem de kapalı sera) yalnızca Avrupa'nın değil aynı zamanda dünyanın en büyük kesme çiçek üreticisi ve ihracatçısı olurken, aynı zamanda Avrupa dışındaki üreticiler için de en önemli pazar durumundadır. Hollanda'da da süs bitkileri sektörü bugünkü durumuna

1960 yılından sonra erişmiştir. Bu gelişme komşusu zengin Almanya'nın ekonomik gelişmesi ve ihracat olanaklarının artışıyla yakından ilgilidir. İsviçre, Fransa ve İngiltere pazar konumundaki diğer önemli ülkelerdir.

Aslında çoğu ülkede ticari amaçlı çiçek üretimi iç pazarlar için yapılır ama tüketim ve üretimle ilgili kesin verileri elde etmek çok zor olduğu için tek tek bu pazarların büyüklüğünü ya da gelişme derecelerini değerlendirmek çok zordur.

Şekil 1: Kesme çiçek ihraç eden başlıca ülkeler
Figure 1: The main cut flower exporting countries

Belli başlı tüketici ülkelerden Almanya dışında kalanların –her ne kadar belirli türlerde ithalata gidiyorlarsa da– çiçek bakımından kendi kendilerine yeterli oldukları söylenebilir. Yalnızca çiçek değil de, tüm süs bitkilerinin ekili olduğu alanlar bakımından duruma bakıldığında en fazla arazinin Çin ve Hindistan'da çiçeğe ayrıldığını görmek mümkündür; ancak bu iki ülkede de hektara verim düşüktür. Bu iki ülke ile A.B.D. ve Japonya kendi iç pazarları için üretim yapsalar da, Çin'in başka konularda olduğu gibi çiçek konusunda da büyük sıçrama yapması bek-

lenmektedir. 2010'a kadar bir milyar sap çiçeği dünya pazarlarına sürmek için 1995'den beri saldırgan bir yöntem izleyen Çin'in, kitle iletişim araçlarında çıkan yazılarda da belirtildiği gibi (örneğin Goodman, 2006), Hollanda'dan sonra üretimde ikinci durumdaki Kolombiya'nın yerini alacağı bekleniyor.

Avrupa'dan sonra dünya kesme çiçek üretiminde önde gelen ikinci bölge Güney Amerika'dır. Güney Amerika ülkeleri kesme çiçek üretimi konusunda başlangıçta yeterli bilgiye sahip değillerdi. Fakat uygun iklim koşulları, ucuz işgücü olanakla-

rı, A.B.D. ve AB'ne ihracat potansiyelinin yüksek olması yabancı sermayeyi bölgede yatırım yapmaya yönlendirmiş ve böylece hızlı teknoloji transferiyle bölge Avrupa'dan sonra dünyanın en önemli kesme çiçek üreticisi olmuştur. Bölgenin toplam kesme çiçek ihracatı 1,5 milyar \$'a yaklaşmıştır. Avrupa'da olduğu gibi, en önemli üretici ülkeler aynı zamanda ihracatçı ülkelerdir: örneğin kesme çiçek faaliyetlerinde 100.000 kişinin çalıştığı (yüzde 66'sı kadın) Kolombiya 842 milyon \$ ve 40.000 kişinin çalıştığı Ekvador 364 milyon \$'lık dış satım yapmışlardır. Bölgenin diğer önemli üretici ülkeleri ve ihracat değerleri ise şöyledir: Peru 4,5 \$, Şili 3,1 \$ ve Brezilya 2,4 milyon ABD \$'ı (www.pathfastpublishing.com, 2005).

Bunlardan Kolombiya'nın kesme çiçek faaliyetinin öyküsü oldukça ilginçtir: Kolombiya'da kesme çiçekle ilgili tarım faaliyetleri 1965'de Amerikalı AID yardım derneğinin uyuşturucu elde edilen "koka" bitkisinin yerini alması amacıyla bu ülkeye getirdiği teşvikler sayesinde başlamış; 1990'ların ortalarında 75.000 kişi burada

istihdam edilir hale gelmiş ve o zamandan itibaren de Kolombiya dünya pazarlarının yaklaşık yüzde 12'sini ele geçirerek dünyadaki ikinci büyük üretici olmuştur: 1998'de 147.365.328 kg kesme çiçek ihracatını (556 milyon ABD \$'ı) 2006'da 223.155.663 kg'a (960 milyon ABD \$'ı) çıkarmıştır.

Günümüzde A.B.D.'nde satılan çiçeklerin yarısı Bogotá yakınlarındaki Savanna bölgesinde (*Sabana de Bogotá* olarak anılan bu bölgede ülkedeki çiçek tarlalarının %85'i burada yer alır; Rionegro, Antioquia'da da %12'si) yetiştirilmektedir. Kesme çiçek Kolombiya'nın dördüncü büyük ihracat maddesidir. Faaliyette 100,000 kişi doğrudan istihdam edilirken, 80,000'den fazla kişi de dolaylı yoldan bu faaliyetle uğraşmaktadır. 2005'de yüzde 98'i ihracat edilen kesme çiçeklerin getirisinin %85'i A.B.D., %9'u AB ve %6'sı da başka ülkelere elde edilmiştir (2007'de parasal değer 1 milyar \$'ı geçtiği belirtiliyor). En çok dışsatıma konu olan çiçek, tüm dünyada olduğu gibi, güldür (%48) ve bunu karanfil ile mini karanfil (%24) izler.

Tablo 1: Kesme çiçek ve diğer süs bitkileri ekili alanların başlıca ülkelere göre durumu, 2004.

Table 1: The quantity of the cut flower and decoration plants according to the main countries, 2004.

Ülkeler	Hektar	Ülkeler	Hektar
Çin	166.985	Kolombiya	6.544
Hindistan	65.000	İspanya	6.140
ABD	23.300	Güney Kore	5.486
Japonya	22.382	Avustralya	5.400
Meksika	21.129	Kosta Rika	4.500
Tayvan	12.010	Fransa	4.464
Brezilya	10.285	Ekvador	3.155
İtalya	8.463	İsrail	2.245
Tayland	8.320	Kenya	2.180
Hollanda	8.241	Avusturya	1.982
Almanya	7.640	Kanada	1.930
İngiltere	7.472	Türkiye	1.600

Kaynak: DTM, 2007: 6.

A.B.D.'nin Kolombiya'dan çiçek ithali özel bir anlaşmayla (Andean Trade Preferences Act-ATPA) gümrüksüz olarak gerçekleşmektedir. Dünyaca ünlü Amerikan kökenli konserve şirketi Dole Kolombiya'da çiçek çiftliklerine sahip tek ve en büyük küresel şirkettir (Meier, 1999; Jaramillo ve Flem, 2006).

Afrika'da kesme çiçek üretimi ve ihracatı son yıllarda hızla gelişmektedir. Afrika

sahip olduğu üretim potansiyeliyle dünyadaki tüm üretici ülkelere rakip durumundadır. Kenya, Afrika'daki en önemli üretici ülkedir; ürettiği çiçeklerin önemli bir bölümünü Hollanda, Almanya, İsviçre ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerine satmaktadır (Hughes, 2001:395). Tek başına 231 milyon \$'lık ihracatla ilk sırada yer alan Kenya'yı Zimbabve (33.7), Zambiya (27.2), Güney Afrika (20.0), Tanzanya (6.9) ve Fas

KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

(3.2 milyon \$) izler; ayrıca miktarlar önemsiz olmakla birlikte Malawi ve Uganda da umut vaat eden ülkelerdir (İGEME, 2002:3). Kenya ve Zimbabwe özellikle gül ve karanfil üretiminde uzmanlaşmışlardır.

Afrika'da sıraladığımız ülkelerde kesme çiçek üretiminin ne kadar önemli olduğunu ve buralardaki sorunları aşağıda Kenya'yla ilgili alıntı daha iyi anlatacaktır:

Her gün binlerce gül, karanfil ve başka taze çiçek Kenya'dan Avrupa'ya yollanır, 24 saat içinde de süpermarketlerin ve çiçeklerin raflarındaki yerlerini alırlar. Bu çiçekler Kenya'nın kahveden sonra ikinci önemli döviz kaynağı (tüm dışsattımın %18'i) olarak çok büyük bir faaliyet oluşturmuştur. Sektör Kenya ekonomisinde en hızlı büyüyen sektördür ve Kenya'nın geleneksel faaliyetlerini –kahve ve turizm- çoktan geçerek işsizlere yeni istihdam (40-50 bin arasında) fırsatları yaratmıştır. Bu

fırsatlardan da en çok kadınlar kazançlı çıkmakta ve sektörde toplam çalışanların yüzde 65-75 kadarını oluşturmaktadırlar. Kenya'nın en büyük pazarı Avrupa'dır ve yetiştirilen çiçeklerin %58 kadarı Avrupa'ya giderken bu kıtadaki başlıca destinasyon ise Hollanda'dır (İngiltere ve Almanya onu izler). Fakat Hollanda'dan çiçeklerin %80'i başka ülkelere yeniden ihraç edilirse de, yakın yıllarda yeni bir eğilim söz konusudur: bazı Avrupa ülkelerinde kesme çiçek sektörüne süpermarketler hakim olmaya başlamışlar (örneğin İngiltere'de payları %43'ü geçmiştir; İsviçre'de ise iki market zinciri Migros ve Coop tüm satışların %65'ini ele geçirmişlerdir) bu da Afrikalı üreticilere büyük yarar sağlamıştır. Kenya da üretiminin %60-70'ini artık bu tür zincir işletmelerle doğrudan bağlantı sağlayarak pazarlamaktadır.

Tablo 2: Kesme çiçek ihracatında önde gelen ülkelerin ihracat değerleri ve miktarları
Table 2: The export revenues and quantities of the main cut flower countries

Ülkeler	İhracat (bin ABD \$)					Miktar (bin kg)
	1998	2000	2002	2004	2006	2006
Hollanda	2.296.041	2.003.393	2.108.453	3.232.000	3.291.324	783.994
Kolombiya	600.014	566.986	546.774	842.000	960.466	223.156
Ekvador	201.883	215.414	155.446	364.000	433.617	104.105
Kenya	131.550	144.441	209.695	280.000	231.370	81.582
İsrail	175.196	102.292	119.985	203.000	60.288	14.452
Zimbabwe	80.158	63.797	68.690	119.000	33.658	13.757
İtalya	61.925	58.235	91.731	92.000	76.087	32.152
İspanya	95.977	77.407	88.614	84.000	48.344	16.279
Belçika	32.371	36.791	120.589	70.000	70.952	11.749
A.B.D.	20.569	13.738	36.106	25.000	42.138	10.101
Tayland	51.856	50.042	22.066	24.000	70.289	24.727
Dünya	4.087.994	3.685.754	3.857.672	7.217.000	-	-

Kaynak: İGEME, 2002, www.pathfastpublishing.com 2004; DTM 2007; BM Comtrade Database.

Bununla birlikte, son birkaç yılda kötü çalışma koşulları ve çevreyi tahrip eden üretim yöntemleri yüzünden eleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle de kadınların, uzun çalışma saatleri ve iş güvenliği olmayan yerlerde üretimin en emek-yoğun kısmındaki egemenlikleri nedeniyle zor koşullar altında çalıştırılmaları sık rastlanan bir durumdur. 1990'lar boyunca tüm hortikültür sektöründe çalışan kadınlar ve erkekler için çalışma koşullarını düzeltici girişimler yapılmış, bazı kodlar koyulmaya çalışılmıştır. Kenya kesme çiçek üreticileri bu tür kodları yerine getirmekle karşı kar-

şıyadılar –hem kendi sektörleri içinde kodlar geliştirecek hem de yurt dışındaki alıcıların kodlarını benimseyeceklerdir. Üreticiler arasında kodların oluşturulmasında, karşılanmasında olumlu adımlar atılmış olmasına rağmen, bazı istihdam sorunları hâlâ ısrarla ortada durmaktadır (Dolan vd., 2003; Hornberger vd., 2007).

Asya'da dünyanın en gelişmiş ülkelere kıyasla Japonya bölgesinin en büyük hem üretici hem de tüketici ülkesidir. Bu ülke kesme çiçek üretimini ağırlıklı olarak (%95'ini) iç pazara yönelik yapmakta, aynı zamanda az miktarda olsa da ihraç et-

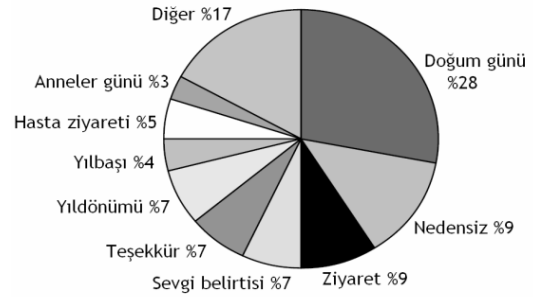
mektedir (İLO, 2004:1). Asya'nın diğer önemli kesme çiçek üreten ülkesi ise İsrail'dir. İsrail, 200 milyon \$'ı aşan ihracat değeriyle, aynı zamanda Ortadoğu'nun da en önemli kesme çiçek (aynı zamanda diğer süs bitkileri) üretici ve ihracatçısıdır. Bölgedeki diğer önemli üretici ülkeler arasında Tayland (70.3), Çin (27.6), Güney Kore (26.5), Malezya (23.6) ve Hindistan (16.8 milyon \$) olarak sıralanabilir. Yakında üretim ve ihracatının büyük bir artış göstereceği beklenen Çin'in çiçek üretimi için özel olarak seçilen Yunnan bölgesinden ihracat dört yılda %400 artış göstermiştir (4).

Kesme Çiçek Tüketim ve İthalatının Dağılımı

Kesme çiçek üretiminin artma nedenleri, doğal olarak tüketim artışının da artmakta ve çeşitli nedenlerle tüm dünyada yaygınlaşmakta olmasıdır. İnsan yaşamındaki çeşitli vesileler çiçeği fakat özellikle de kesme çiçeği sunulacak en uygun hediye/saygı simgesi haline getirirken, turizm, catering ve dekorasyon amaçlı olarak kullanımının artışı da çiçek üretiminin artış ve yayılışını daha da teşvik etmektedir. Bu durum çiçeğin üretimi için daha ucuza fakat kaliteli olarak üretilebileceği alanlara doğru bir kayışa yol açarken, talebin belirli türlerde toplanması da o türlerin belirli yerlerde yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Çiçek tüketiminin artma ve yaygınlaşmasında modern yaşam koşullarının getirdiği fırsatları aşağıdaki grafiklerle değerlendirmek ilginç olacaktır. Bunlardan da izlendiği gibi, çiçek satın almadaki başlıca nedenler kutlamalar (Şekil 2 ve 3'de diğerleri arasında görünen cenazeler -yaklaşık %12 dolayında; 1990'larda yüzde 15'in üzerindeydi) olurken, şirketlerin/iş yerlerinin çiçek satın almalarındaki belli başlı nedenler ise, bekleneneceği gibi, iş verimi ve işyerinin çekiciliğini arttırmaktır.

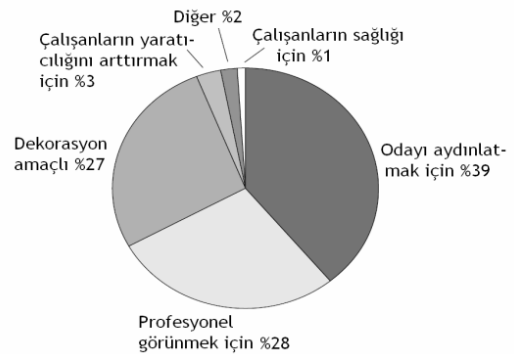
Doğal olarak oranlar ülkelere ya da toplumlara göre olduğu kadar zamana (yıllara) göre de değişiklik gösterecektir: örneğin Hollandalılar çiçeği genelde hediye amaçlı almakta (%57), %41 şahsi kullanım için, geri kalan %2 ise düğün veya cenaze gibi özel günler için satın almaktadı-

dır. Bu ülkede 2003'de orta ve büyük ölçekli kuruluşların ortalama %81'i çiçek almışlar; 2005'te şirketlerin toplam çiçek satışlarında payı ise %23 olmuştur (TC Lahey Büyükelçiliği 2007).

Şekil 2: AB'de çiçek satın almadaki başlıca nedenler (CBI 2003: 20).

Figure 2: The main reasons of buying flower in The European Union Countries (CBI 2003: 20).

Şekil 3: AB'de işletmelerin çiçek satın almadaki belli başlı nedenler (CBI 2005: 30).

Figure 3: The main reasons of the flower buyer enterprises in The European Union (CBI 2005: 30).

Bir başka ülke olarak İspanya'yı verirken çiçeklerin %30'u mezar ziyaretleri, İngiltere'de %29 ve Almanya'da da %40'ı doğum günü amaçlı satın alınmaktadır. Avrupa Birliği çeşitli ülkelere göre durumu yayınlarla ortaya koymaktadır –örneğin EU Market Survey, CBI, 2003 ve 2005 gibi. Bununla birlikte, yakın yıllarda, Türkiye'de de olduğu gibi, taze çiçeklerin kurumuş çiçeklerle ve ucuz hediyelik eşyalarla bir rekabete girdiği de eklenmelidir.

Dünyanın en çok kesme çiçek tüketen bölgesi, üretimde olduğu gibi, Avrupa'dır.

KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Özellikle Avrupa Birliği'nin ilk 15 üyesinin dünyadaki toplam tüketimin yarısından fazlasını gerçekleştirdikleri, daha da önemlisi kişi başına kesme çiçek tüketiminin çok yüksek olduğu bilinmektedir. Toplam tüketim bakımından önem sırasına göre en başta Almanya gelir; onu Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya izler. Buna karşılık kişi başına tüketim örneğin İsveç, İtalya, Finlandiya, Fransa ve Almanya'da kişi başına yıllık harcama ortalama 50 \$'ın üzerinde olurken, Danimarka, Belçika ve Avusturya'da 100 \$'a yaklaşmakta ve Hollanda'da ise 90 \$'ı geçmektedir (CBI, 2003:17). Bununla birlikte, bu verilerin yıllara göre değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Avrupa ülkelerinin yaptığı kesme çiçek ithalatı dünya toplamının %70'ini oluşturmaktadır. Almanya uzun yıllar tek başına bölgenin en önemli ithalatçı ülkesiydi, ancak son yıllarda İngiltere parasal değer bakımından Almanya'nın önüne geçerek en çok ithalat yapan ülke olmuştur; diğer önemli ithalatçı ülkeler arasında Hollanda, Fransa, Japonya, İtalya ve İsviçre gibi gelişmiş ülkeler yer alır. Hollanda işleyerek/kurutarak ve benzeri şekillerde re-export amacıyla çiçek ithal ederken Fransa parfüm endüstrisinin de talebi doğrultusunda taze kesme çiçek ithal eden ülkedir. Hollanda bölge dışındaki ülkelerden (en çok Kenya'dan) ithalat yapar ve bunların %70'ini diğer bölge ülkelere yeniden ihraç eder; ileri teknoloji kullanımı ve Almanya pazarına yakınlık avantaj-

ları ile dünya pazarındaki liderlik konumunu sürdürmektedir (DTM 2007:14).

Tablo 3'te yer alan ülkeler kesme çiçek ihtiyaçlarını diğer bölge ülkeleri ile bazı Afrika ve Güney Amerika ülkelerinden karşılamaktadırlar. En çok çiçek ithal eden ülkeler arasında, Rusya Federasyonu da büyük bir sıçrama yapmış olarak görünmektedir –gelir düzeyinin artması liberal kapitalist davranış kalıplarının benimsenmesi bu artışı hızlandırmıştır.

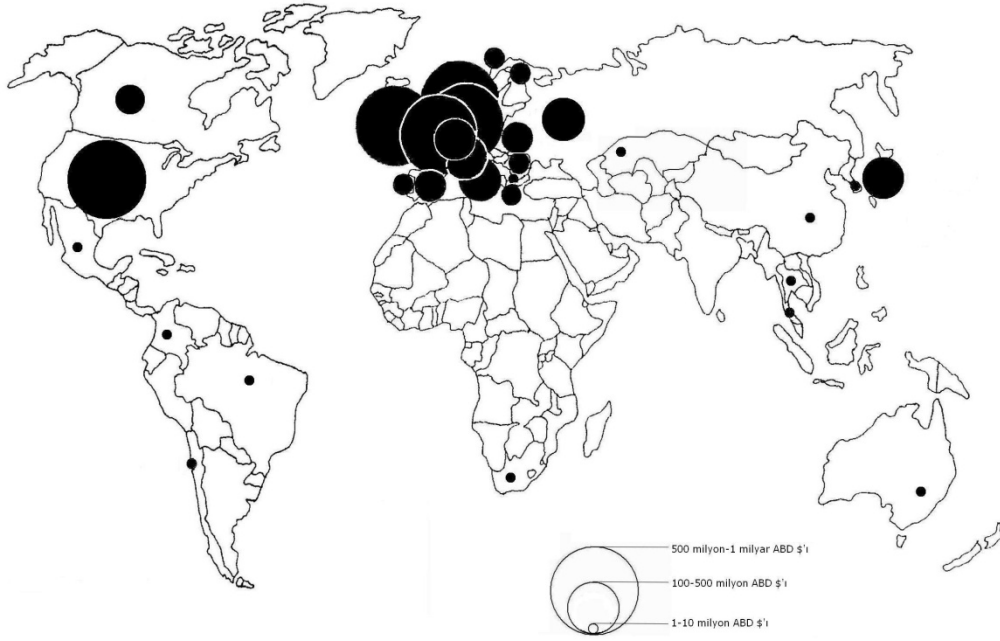
Kesme çiçek tüketiminde Avrupa'dan sonra ikinci önemli bölge *Kuzey Amerika*'dır. Aslında bölgedeki tüketimin tamamına yakını A.B.D. (975 milyon \$'a yakın) gerçekleştirir; Kanada onu izler (98.5 milyon \$). A.B.D. başta Kolombiya ve Ekvador olmak üzere (bu iki ülke ürettikleri kesme çiçeklerin çok büyük kısmını ABD'ye ihraç ederler), Meksika, Kanada, İsrail, Kosta Rika, Yeni Zelanda, Peru, Çin ve Hindistan'dan da kesme çiçek ithal eder (www.pathfastpublishing.com, 2004).

Asya'da Japonya kesme çiçek tüketiminde en önemli ülkedir ve 226 milyon \$'lık ithalatı ile bölgenin en büyük pazarını oluşturur. Japonya, ihtiyacının büyük bölümünü kendisi üretir; bazı tropikal türlerin kendi topraklarındaki üretimlerinin çok pahalı olmasının da etkisiyle, yakınındaki Güneydoğu ve Doğu Asya ülkeleri (Tayland, Malezya, Tayvan ve Güney Kore) ile diğer birçok ülkeden –Çin, Yeni Zelanda, Kosta Rika, A.B.D., Brezilya, İsrail ve Hollanda- kesme çiçek ithal eder (Masuyama, 1975:260; DTM 2007:11).

Tablo 3: Dünya kesme çiçek ithalatında önde gelen ülkelerin ithalat değer ve miktarları
Table 3: The import values and quantities of the main cut flower countries in the world

Ülkeler	İhracat (bin ABD \$'ı)					Miktar (bin kg) 2006
	1998	2000	2002	2004	2006	
İngiltere	555.049	533.551	925.628	1.132.000	984.018	141.742
Almanya	998.693	714.817	794.477	1.071.000	946.848	164.952
A.B.D.	761.508	770.804	544.591	756.000	974.477	161.779
Hollanda	405.207	368.724	486.015	585.000	587.930	130.161
Fransa	426.450	383.854	341.044	555.000	506.135	65.617
Japonya	137.377	166.989	180.368	236.000	225.794	34.114
Rusya Fed.	24.575	24.161	50.127	117.238	257.846	36.613
İtalya	143.803	147.320	152.445	212.000	203.836	32.152
İsviçre	144.631	128.696	145.856	186.000	165.135	15.037
Dünya	4.084.363	3.685.760	4.102.356	7.478.000	-	-

Kaynak: İGEME, 2002, www.pathfastpublishing.com 2004; DTM 2007; BM Comtrade Database 2006.

Şekil 4: Kesme çiçek ithal eden başlıca ülkeler
Figure 4: The main cut flower importing countries

TÜRKİYE'DE KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Türkiye'de kesme çiçek üretimi ve ticareti, dünya süs bitkileri üretiminde ve ticaretinde yaşanan gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. İklim koşulları ve diğer coğrafi faktörlerin kesme çiçek üretimi için uygun olmasına rağmen, Türkiye'de ticari anlamda üretimin başlangıcı 1940'lı yıllara kadar dayanır. Asıl gelişme ise 1945 yılında üreticilerin bir araya gelerek "Sınırlı Sorumlu Çiçek Üretim ve Pazarlama Kooperatif'i"ni (FLORA) kurmalarıyla olmuştur. Bununla birlikte, uzun yıllar boyunca kesme çiçek üretimi ve ticareti yalnızca ülke içi tüketimi karşılamaya yönelik olmuştur (Can, 1999:14-15).

Türkiye'deki ilk kesme çiçek üretim alanları, tüketicilerinin tamamına yakınının yaşadığı İstanbul ve yakın çevresinde (Mecidiyeköy, Karanfilköy, Adalar ve Yalova) yer almaktaydı (Sipahi, 1999:2). İstanbul'un Türkiye'nin kesme çiçek tüketen tek merkezi olması 1950'li yıllara kadar devam etti. Bu yıllardan sonra hızlanan şehirleşmeye bağlı olarak yaşanan ekonomik ve kültürel gelişme, kesme çiçek tüketiminin artmasında ve dolayısıyla

üretiminin diğer bölgelere de yayılmasında en büyük etken olmuştur. İstanbul ve Adalar'daki üretim artan talebi karşılayamayınca, hem yakın hem de kesme çiçek üretimi için uygun koşullara sahip olan Yalova'da da üretime başlanmıştır. Fakat 1960'lı ve 1970'li kapalı ekonomi yıllarında, diğer alanlarda olduğu gibi kesme çiçek üretiminde de modern tekniklerle yeni tür ve çeşitler geliştirilememiştir. Bu dönemde üreticiler kendi damızlıklarından elde ettikleri ve kolay çoğalan karanfil, gül, glayöl, kasımpatı ve frezya gibi türleri üreterek geçimlerini sağlamışlardır. 1975'de kesme çiçek üretiminde önemli bir gelişme yaşanmış, uygun iklim koşulları ve ulaşım olanaklarının da artmasıyla Türkiye'nin büyük şehirlerinden İzmir'de de (Balçova ve Narlıdere'de) kesme çiçek üretimine başlanmıştır (Altıntaş, 004:23).

Türkiye'de kesme çiçek sektörünün gelişmesinde uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin de katkısı olmuştur. 1970'li ve 1980'li yıllarda, FAO ve Dünya Bankası süs bitkileri üretiminin gelişmesini sağlamak için çeşitli araştırma projelerini desteklemiştir. Bunlardan birisi 1973-1976 yılları arasında, Atatürk Bahçe Kül-

KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

türleri Enstitüsü'nün öncülüğünde, Yalova'da FAO tarafından desteklenen "Türkiye'de Çiçekçiliği Geliştirme Projesi"dir. Daha sonraki yıllarda da yine aynı kuruluşlar tarafından desteklenen ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca uygulanan çeşitli projeler çerçevesinde önemli araştırmalar, eğitim ve yayım etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Böylece bazı yeni çiçek türlerinin (gerbera, yeni kasımpatı, karanfil ve frezya gibi) üretilmesi, yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve bazı türlerde üretim materyali ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmıştır (DPT, 2001:41).

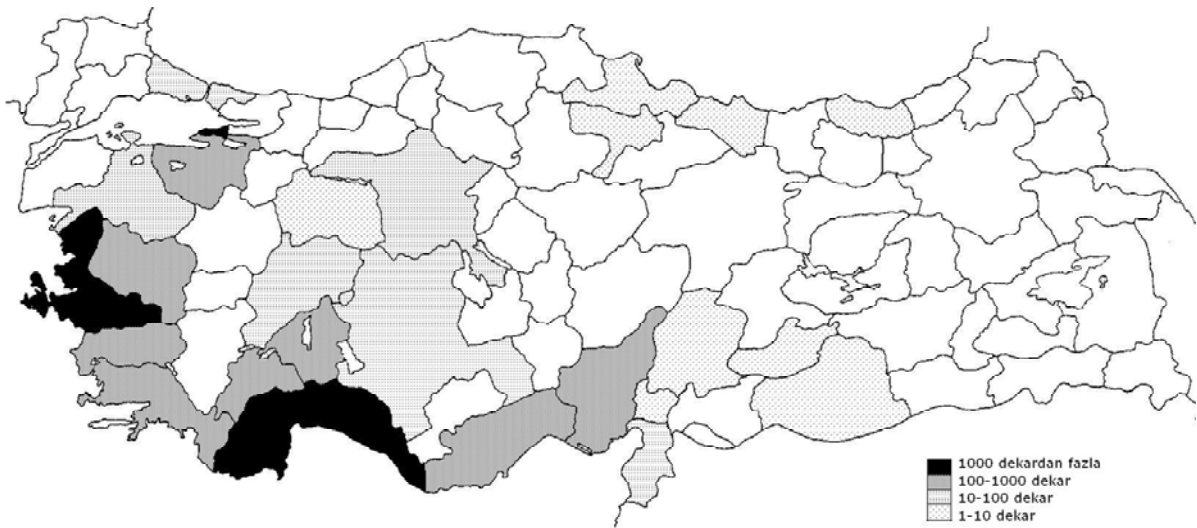
1980'li yılların ortalarına gelindiğinde, Türkiye'nin dışa açılma politikasıyla kesme çiçek üretiminde de önemli değişiklikler oldu. İstanbullu bazı firmaların iklim koşulları ve ulaşım olanaklarını da göz önünde bulundurarak Antalya'da üretime başlamaları ve yüksek kalitede çiçek elde etmeleri, üreticilerin buraya yönelmelerini sağladı. 1985'de bir firmanın yurt dışına karanfil, gypsophyla ve gerbera göndermesi, Antalya'yı Türkiye'nin kesme çiçek ihraç eden ilk şehri yaptı. Bu olay, Türkiye'deki diğer kesme çiçek üreticileri için de üretim tekniği ve üretim hacmi bakımından bir dönüm noktası oldu. Böylece kesme çiçek üretimi hem iç piyasaya hem de dış piyasaya yönelik olarak gelişmeye başladı (DPT, 2001:42).

1990'lı yıllara gelindiğinde, kesme çiçek üretim merkezlerine uygun üretim koşullarına sahip Adana ve Muğla da eklenmiştir (Titiz vd., 2004:710).

Zamanla kesme çiçeğin önemli bir ihraç ürünü ve gelir kaynağı olması üretim için uygun koşullara sahip diğer illerin de ilgisini çekmiş, böylece kesme çiçek üretimi ülke genelinde yaygınlık kazanarak üretici il sayısı 27'ye ulaşmıştır.

Yetiştirilen türler açısından bakıldığında ise, uzun yıllar en fazla gül üretilmiş ve onu karanfil izlemiştir. Fakat özellikle son yıllarda gül yerini sessizce karanfile (günümüzde % 43'lük paya sahiptir) bırakmış durumdadır. Bunun başlıca nedenleri, karanfile olan dış talebin fazlalığı ve dış piyasalarda güle göre daha çok alıcı bulmasıdır. Karanfili yüzde 13'lük payla gül, yüzde 12'lik payla glayöl ve yüzde 9'luk payla gerbera izlemektedir (DTM, 2007:20).

Türkiye'de kesme çiçek üretimi yapan işletmeler 1975'lerin sonlarına kadar küçük aile işletmeleri olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Daha sonra değişimler başlamış, öncelikle İzmir'dekiler daha büyük ölçekli ticari işletmelere dönüşmüşlerdir. Asıl büyük ölçekli ileri teknoloji kullanan modern işletmeler ise 1985'den sonra Antalya'da kesme çiçek ihracatının başlamasıyla kurulmuştur (DPT, 2001: 11).

Şekil 5: Türkiye'de kesme çiçek üreten iller

Figure 5: The cut flower producer provinces of Turkey**Tablo 4:** Türkiye’de süs bitkileri üretim alanları (hektar)**Table 4:** The production areas of the decoration plants in Turkey (hectare)

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005
Kesme çiçekler	758	1.036	1.145	1.198	1.200
İç mekân bitkileri	38	79	57	73	167
Dış mekân bitkileri	584	723	918	1.193	2.337
Soğanlı rizomlu bitkiler	11	19	51	54	226
Toplam	1.392	1.858	2.172	2.519	3.930

Kaynak DTM, 2008.

Türkiye’de Kesme Çiçek Üretimi

Günümüzde Türkiye’deki kesme çiçek işletmelerini büyüklükleri, hukuksal nitelikleri, işgücü kaynakları, üretim materyali sağlama yöntemleri, kullandıkları üretim teknolojileri ve sistemleri açısından *ihracata yönelik üretim yapan ve iç piyasaya yönelik üretim yapan* işletmeler olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İlk gruptakiler, 1985 sonrasında gelişmiş ülkelerdeki en ileri teknolojiler (otomatik gübreleme ve aydınlatma, bilgisayarlı muhasebe sistemleri, soğuk hava depoları, boylama ve paketleme sistemleri) kullanılarak kurulan işletmelerdir. İkinci gruptakiler ise daha çok küçük (5 dekarın altında) aile işletmeleri niteliği taşımaktadırlar. Bunların kullandıkları teknoloji düzeyi çok düşüktür ve iç pazar fiyatlarının genellikle düşük olması nedeniyle otomatik ısıtma, gübre enjeksiyon sistemleri ve soğuk hava depoları gibi teknolojik unsurlara yatırım yapamamaktadırlar (DPT, 2001:20).

Türkiye’de kesme çiçek ve diğer süs bitkilerine ilişkin verileri –tüm dünya için olduğu gibi- kesin ve kıyaslamalı olarak izlemek zordur. Bununla birlikte genel bir çerçeve oluşturacak bilgilere erişilebilmektedir. Bu bağlamda genel olarak bakıldığında 2005 yılı verilerine göre Türkiye süs bitkileri üretiminin %59’unu dış mekân bitkileri, %31’ini kesme çiçekler, %6’sını doğal çiçek soğanları, %4’ünü ise iç mekân bitkileri oluşturduğu görülmektedir. Toplam üretimin %28’i seralarda, %72’ si ise açık alanda yapılmaktadır.

Türkiye’de toplam 11.988 dekar (1.200 ha) alan kaplayan kesme çiçek üretim

alanlarının dağılımına bakıldığında daha çok Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde yer aldıkları görülmektedir. Bu dağılım Akdeniz Bölgesi (5.395 dekar) ilk sırada yer alırken, onu Ege (4.702 dekar) ve Marmara (1.842 dekar) bölgeleri izlemektedir (DTM, 2007:21). Akdeniz Bölgesi’nde Antalya ve çevresi, Ege Bölgesi’nde İzmir, Marmara Bölgesi’nde de İstanbul ve Yalova kesme çiçek üretiminin yoğunlaştığı alanlardır. Yalovalı ve İzmirli üreticiler genellikle hem iç hem de dış pazara (bavul ticareti yoluyla), Antalyalı üreticilerin çok büyük bölümü ise dış pazara yönelik üretim yapmaktadırlar. İzmir, sahip olduğu %35’lik payla, Türkiye’nin en çok kesme çiçek üreten ilidir; onu sırasıyla Antalya (%34), Yalova (%9) izlemektedir. Bu üç il, Türkiye toplam kesme çiçek üretim alanının %78’ine sahiptir (DTM, 2007:21).

Türkiye’de kesme çiçek üretimi yapılan alanlar –iniş çıkışlara rağmen- sürekli bir artış eğilimi içindedir. Bu artışta çeşitli faktörlerin (istihdam yaratması, önemli bir gelir kaynağı olması vb.) yanı sıra, özellikle VI. ve VII. Beş Yıllık Kalkınma Plan dönemlerinde ihracata yönelik üretimin dolaylı yollarla teşvik edilmesinin ve bitki materyali ithaline getirilen kolaylıkların etkisi de büyük olmuştur (DPT, 2000:15). Türkiye’de kesme çiçek üretim alanlarının artmasında etkili olan bir diğer gelişme ise, 1985 yılında Antalya’dan yurt dışına ilk kez kesme çiçek ihracatının yapılmış olmasıdır. Bu tarihten itibaren ihracat ürünleri arasında daha çok yer almaya başlayan kesme çiçek üretimine ilgi artmış ve 1990’lı yıllar ve sonrasında da devam ederek üretim alanlarının katlanarak artmasını sağlamıştır. Bununla birlikte,

KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Ağustos 1999'da yaşanan depremin Türkiye'nin önemli kesme çiçek üretim merkezlerinden biri olan Yalova'da yarattığı büyük tahribat nedeniyle, 2000'li yıllarda üretim alanlarında azalma meydana geldiğini de belirtmek gerekir. Taşcıoğlu ve Sayın'a (2005: 345) göre ise Türkiye kesme çiçek üretim alanlarının özellikle 2000

yılında azalmasının başlıca nedeni üretimin bir önceki yıl yoğun olarak yapılmasıdır; bu durum piyasada arz fazlalığına neden olmuş bunun sonucu olarak da üreticiler diğer tarımsal faaliyet kollarına geçiş yapmıştır. Her iki nedenin de payı olduğu açıktır.

Tablo 5: Türkiye'de kesme çiçek üretim alanlarının bölgesel dağılışı (dekar)

Table 5: The regional distribution of the cut flower production areas in Turkey (decare)

Bölgeler	1998	2000	2002	2004
Marmara	2.397	8.700	4.046	2.480
Ege	2.006	3.268	3.293	4.416
Akdeniz	7.22	3.136	2.994	4.990
Diğer	25	174	31	102
Toplam	5.150	15.278	10.364	11.988

Kaynak: DPT 2001, İGEME, 2002 ve DTM 2007.

Türkiye'deki kesme çiçek üretiminin yaklaşık üçte ikisi kıyı bölgelerimizde ve örtülü alanlarda (büyük çoğunlukla plastik seralarda, bir kısmı da cam seralarda) gerçekleştirilmektedir; iç kesimlerde ve açık alanlarda (tarlalarda) üretim daha azdır. Tüm bu alanlar uygun iklim koşulları ve toprak yapısı kadar güçlü ulaşım ağına da sahiptirler. Yurtiçine yönelik üretim yapılan alanların hava ve özellikle kara ulaşımının yoğun olduğu bölgelerde, yurt dışına yönelik üretim yapılan alanların ise ya kendisinde ya da yakınında havaalanlarının bulunduğu şehirlerde yer aldıkları görülmektedir. Son yıllarda iç kesimlerdeki bazı yaylalarda da –özellikle yaz aylarında- kesme çiçek (örneğin Isparta'da karanfil) üretimine başlanmıştır (DPT, 2001:19; İGEME, 2002:5).

Türkiye'de kesme çiçek üretim faaliyetleri bölgesel ölçekte incelendiğinde, yukarıda da değinildiği gibi, *Akdeniz Bölgesi*'nin önemli bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde ticari anlamda kesme çiçek üretimi 1980'lerde başlamıştır. Daha önce Türkiye'de üretim yalnızca bahar ve yaz ayları ile sınırlıydı; dolayısıyla ihracat da bu dönemlerde yapılmakta, kış döneminde hem üretim hem de ihracat durmaktaydı. Oysa dünyadaki ithalatçılar bunu yıl boyunca kesintisiz sürdürebilecekleri ülkeleri ter-

cih etmektedirler. Bu durum Türk üreticileri kış mevsiminde de kesme çiçek üretmeye zorlamış ve en uygun bölgenin Akdeniz Bölgesi olduğunu düşünen İstanbullu bazı üreticiler Antalya'da üretime başlamışlardır (Titiz vd., 2004:714). Günümüzde bölge sahip olduğu 5.395 dekar üretim alanıyla ilk sırada yer almaktadır. 1985'de Antalya'dan ilk kesme çiçek ihracatının yapılması Akdeniz Bölgesi'nde olduğu kadar tüm Türkiye'de de sektörün gelişimini hızlandırmıştır. Bölgenin kesme çiçek üretimi ve ihracatındaki önemi giderek artmış, yalnızca Antalya ve çevresi toplam ihracatın %90'ını gerçekleştirir duruma gelmiştir (Gözler, 2004).

Antalya dışında Isparta (385 dekar), Adana (248 dekar), İçel (162 dekar), Hatay (80 dekar), Kahramanmaraş (9 dekar) ve Osmaniye'de (7 dekar) de kesme çiçek üretimi yapılmaktadır. Antalya'da kesme çiçek üretimi diğer illerimizden farklı olarak daha çok ihracata yönelik olarak gelişmiştir. Altınova, Varsak, Çamköy, Serik ve Alanya'da bulunan toplam 4.099 dekar alanda üretim yapılmakta ve bu alanın çok büyük bölümünü seralar (Türkiye cam sera alanının %80'i, plastik sera alanının ise %50'si buradadır) oluşturmaktadır. Üretilen türler (karanfil, gerbera, gül, orkide, glayöl, gypsophila, krizantem, solidago ve sardunya) ağırlıklı olarak ihra-

cata yöneliktir. Antalya'da kesme çiçek sektörü özellikle son yıllarda önemli ekonomik faaliyet kollarından biri haline gelmiştir. Günümüzde bin dolayında ailenin geçimini kesme çiçek üretiminden sağladığı belirtilmektedir. İşletmelerin büyük kısmı sektörde dünyadaki gelişmeleri takip etmekte, yeni teknolojileri kullanmakta ve ihracata yönelik faaliyette bulunmaktadır.

Ayrıca, kesme çiçek pazarının disipline edilmesi, ihracata yönelik kaliteli ürün yetiştirilmesi ve haksız rekabetin önüne geçilerek devletin vergi kaybının en aza indirilmesi amacıyla, Altınova'da "Süs Bitkileri ve Kesme Çiçek Borsası"nın kurulması düşünülmektedir. Altınova 1000 dekar'lık kesme çiçek üretim alanıyla Antalya'nın en önemli kesme çiçek üretim bölgesidir. Üstelik Türkiye toplam üretiminin yaklaşık 1/7'ni tek başına bu bölge üretmektedir. Altınova toprak yapısı, iklim avantajları (ilkbahar geç ve sonbahar ilk donlarının hemen hemen görülmemesi gibi), sulama ve ulaşım olanakları (uluslararası havaalanına yakınlığı) ile kesme çiçek üretimi için ideal koşullara sahiptir. Ayrıca üretimde kullanılan tarımsal teknoloji diğer bölgelerdeki üreticilere öncülük etmektedir (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2000)

Isparta çok eskilerden beri Türkiye'nin en önemli gül üreticisi olarak bilinmektedir. Fakat son yıllarda karanfil gibi diğer kesme çiçek türlerinin üretimine de başlanmıştır. Bunda Antalya'ya yakınlığı ve yaz aylarının nispeten serin geçmesi etkili olmuştur. Antalya'da yaz aylarındaki aşırı sıcaklar üretilen kesme çiçeklerin istenilen kaliteye ulaşmasını engellemekte, Temmuz ve Kasım arasında ihracatı kesintiye uğratmaktadır. Bu sorunu çözmek için, bazı Antalyalı üreticiler yaz aylarında üretim yapabilecekleri daha serin yerler arayışına girmişler ve ilk alternatif olarak Isparta'yı düşünmüşlerdir. Bu amaçla 1998'de 3 dekar alanda ve toplam 6 sera'da deneme üretimine başlamışlardır. Deneme üretiminin başarılı olması ve üretilen karanfillerin (İngiltere, Romanya, Rusya, Hollanda ve Japonya'ya) ihraç edilmesi üzerine, başta Isparta Merkez olmak üzere Keçiborlu, Gönen, Atabey ve Gelendost ilçelerinde karanfil üretimi hızla

yaygınlaşarak 385 dekara ulaşmıştır. Üretilen türlerin sayısı da artmıştır: Karanfil dışında az miktarda solidago, cipso, aster gibi kesme çiçekler de üretilmektedir. Ayrıca kasımpatı ve gelinçiçeği üretiminin yapılabilmesi için de çalışmalar sürdürülmektedir.

Ege Bölgesi'nde İzmir (4.117 dekar) bölgenin en önemli üretici ilidir. Muğla (147 dekar), Aydın (187 dekar), Afyon (71 dekar) ve Manisa'da (180 dekar) da kesme çiçek üretilmekte, Denizli'de ise üretim çalışmaları sürdürülmektedir. Denizli özellikle verimli toprakları, yüzeye çok yakın sıcak su kaynakları ve açılması düşünülen uluslararası hava alanıyla kesme çiçek üretimi için önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgede kesme çiçek üretimi önceleri plastik ve cam seralarda sebze (hıyar) ile dönüşümlü olarak yapılmış, sonraki yıllarda daha cazip olması nedeniyle sebzeyle alternatif bir ürün olarak bölgede çiçek üretimi artmıştır (DTM, 2007:21; DPT, 2001:15).

İzmir yalnızca bölgenin değil Türkiye'nin de en fazla kesme çiçek üretim alanına sahip şehridir; tek başına ülke toplam üretiminin yaklaşık 1/3'ünü verir (Altıntaş, 2004:23). İzmir'de ticari anlamda üretim 1975 yılında kesme çiçek üretiminin daha cazip olduğunu gören bazı sebze üreticilerinin Balçova ve Narlıdere'de, karanfil ve gül yetiştirmeleri ile başlamış ve giderek yaygınlaşmıştır (Sipahi, 1999:2). Günümüzde Seferihisar, Menemen, Urla, Dikili ve Aliağa'da (çoğunlukla plastik seralarda) yoğun olarak kesme çiçek üretilmektedir. Özellikle son yıllarda ihracata dönük (Romanya, Bulgaristan, Moldova, Ukrayna ve Rusya gibi eski demirperde ülkelerine) üretimde artışlar olmuştur (İGME, 2004:10). İzmir Ticaret Odası, ihracatın artırılması ve yıl boyunca kesintisiz olarak yapılabilmesi için, bir "Çiçekçilik Organize Sanayi Bölgesi"nin kurulması çalışmalarını sürdürmektedir. İzmir bu sektörün yarattığı istihdam açısından da Türkiye'de ilk sırada yer almaktadır: kesme çiçek ve diğer süs bitkileri üretiminde, İzmir genelinde yaklaşık 100.000 kişinin istihdam edildiği belirtilmektedir (Altıntaş, 2004:23).

Muğla ise son yıllarda kesme çiçek üretiminin gelişme gösterdiği şehirler ara-

sında ilk sıralarda yer almış ve üretim alanı 100 dekar çıkmıştır. İlk kez 1996 yılında Ortaca ilçesinde başlayan kesme çiçek (karanfil) üretiminden iyi sonuçlar elde edilince hemen ardından Dalaman, Köyceğiz, Fethiye ve Milas gibi diğer ilçelere de yayılmıştır. Muğla'da güneşlenme süresinin uzunluğu, diğer iklimik koşulların elverişliliği ve üretilen çiçeklerin standartlara uygun ve dayanıklı oluşu talebi artırmaktadır. Son yıllarda özellikle Japonya ve İngiltere'ye yapılan ihracat üretim alanlarının artmasını sağlamıştır. En çok gül üretilmektedir; bu amaçla "gül çiftlikleri" kurulmaktadır (ilki Köyceğiz'in Kavakarası Köyü'nde, Türk-Hollanda ortak yatırımı olarak kurulmuştur).

Bu gelişmelere rağmen, çiçeklerin taşınması ve tüketicilere zamanında ulaştırılması aşamalarında önemli sorunlar yaşanır. Örneğin Dalaman Havaalanı'ndaki kargo kiralama olanaklarının yeterli olmaması nedeniyle özellikle Köyceğiz ve Fethiye'de üretilen güller Antalya Havaalanı'na taşınmakta, bu durum çabuk bozulabilen bir ürün olan kesme çiçekler taşınma sırasında zarar görebilmektedir.

Marmara Bölgesi 1.842 dekar üretim alanıyla Akdeniz ve Ege bölgelerinin ardından üçüncü sırada yer alır. Bölgenin başlıca üretici illeri Yalova (1.044 dekar) ve Bursa'dır (550 dekar). Ayrıca, İstanbul (97 dekar), Kocaeli (60 dekar) ve Balıkesir (91 dekar) de üretim yaparlar.

Türkiye'de ticari anlamda kesme çiçek üretimi ilk olarak İstanbul'da başlamıştır; bunda çiçek tüketme alışkanlığına sahip bir kesimin (entelektüeller, azınlıklar, elçilik mensupları ile batılı yaşam tarzına alışmış gruplar) varlığının önemli etkisi olmuştur. Çiçekçiliğin bir meslek kolu olarak gelişmesi ise 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra olmuş ve ilk çiçekçi dükkanı Beyoğlu'nda Sabuncakis firması tarafından 1874 yılında açılmıştır. O dönemde İstanbul'da Kasımpaşa, Piyalepaşa Bulvarı, Etiler, Ulus, Kâğıthane, Samatya, Cerrahpaşa, Emirgan, Mecidiyeköy, Eyüp, Arnavutköy, Maltepe ve çevresi, Çengelköy, Beykoz, Adalar (Büyük, Heybeli ve Burgaz), Kanlıkavak, Haramidere, Silivri ve Kurtköy'de çiçek üretiliyordu. Ancak

şehrin hızla büyümesi, diğerleri gibi kesme çiçek üretilen alanların da çeşitli şehirselsel kullanışlara dönüşmesine neden olmuştur (Karadağ, 1999:12).

Kuşkusuz İstanbul'da kesme çiçek üretiminin eskiye göre çok büyük miktarda azalmasında, arazi fiyatlarının çok yüksek olması, istenilen kalite ve miktarda fide ve fidan bulunamayışı, üretim aşamasında girdi maliyetlerinin yüksek olması, kesme çiçek üretimi konusunda yetişmiş eleman eksikliği, ithalata getirilen kısıtlamalar, devlet yardım ve desteğinin olmayışı gibi başka faktörlerin de rolü olmuştur. Günümüzde İstanbul'da Beykoz, Silivri, Kartal ve Sarıyer'de olmak üzere toplam 97 dekar alanda kesme çiçek üretimi yapılmaktadır (Babadoğan, 2007:2). Seralar yoğun olarak Ümraniye, Sarıgazi, Beykoz, Kurtköy gibi şehir merkezine uzak sayılabilecek alanlarda, açığı (tarlada) üretim ise Silivri'de yapılmaktadır. İstanbul kesme çiçek tüketiminde Türkiye'nin en önemli ilidir; toplam tüketimin yarısına yakını İstanbul'da (çoğunlukla Şişli, Nişantaşı ve Gayrettepe gibi semtlerde) gerçekleşmektedir (Gözler, 2004).

Yalova'da da eskiden beri kesme çiçek üretilmektedir. Üstelik başlangıçta yalnızca İstanbul'un ihtiyacını karşılarken, giderek gelişmiş ve diğer bölgelere hatta yurt dışına kesme çiçek gönderecek düzeye ulaşmıştır. Kesme çiçek üretimi Yalova'da önemli bir ekonomik faaliyettir. Öyle ki yaklaşık 1.300 aile geçimini çiçekçilikten sağlamaktadır; başlangıçtaki aile işletmeleri artık yoğun teknoloji kullanan entegre tesislere dönüşmüşlerdir. Yalova'da kesme çiçek üretimi ağırlıklı olarak Kadıköy merkez olmak üzere Elmalık, Kazımiye, Çiftlikköy Laledere ve Hacımehmet'te yapılmaktadır. Üretilen karanfil, gül, orkide, lale ve kasımpatının çok büyük kısmı iç piyasada tüketilirken, bir kısmı da bavul ticareti yoluyla Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna ve Rusya'ya gönderilmektedir (Gözler, 2004). 1999 depremi sonrasında Yalova'nın yeniden kalkındırılması çabaları içinde bir çiçekçilik organize sanayi bölgesinin de oluşturulmasına karar verilmiş, böylece 2004'de Çiftlikköy'de üreticilerin tamamını kapsayacak

şekilde “Yalova Çiçekçilik Organize Sanayi Bölgesi” kurulmuştur (Pehlivan, 2004).

Bu bölgeler dışında az miktarlarda olsa da Eskişehir, Adıyaman, Ordu, Samsun, Amasya, Trabzon, Urfa, Konya ve Ankara’da da kesme çiçek üretimi yapılmaktadır.

Türkiye’de Kesme Çiçek Ticareti

Türkiye genelinde kesme çiçek tüketiminin ve dolayısıyla ticaretinin tümü, tüketicilerin tamamının yaşadığı şehirlerde (yarısına yakını İstanbul’da, diğer yarısı Ankara başta olmak üzere diğerlerinde) gerçekleşmektedir. Kesme çiçeklerin yurtiçi pazarlaması kooperatifler aracılığıyla yapılmaktadır. Bu kooperatiflerden en etkinleri İstanbul’da bulunan *Sınırlı Sorumlu Flora Çiçekçilik Üretim ve Pazarlama Kooperatifi* ile *Sınırlı Sorumlu Çiçek Üretim ve Pazarlama Kooperatifi*’dir. Bu iki kooperatif, sahip oldukları pazarlama ağları ve mezat salonlarıyla üretilen çiçeklerin büyük bölümünü pazarlamaktadırlar (Sipahi, 1999:2; Ertekin, 1999:8). İç piyasaya yönelik kesme çiçek üretimi yapan işletmelerin büyük çoğunluğu bu iki kooperatifin üyesidir. Kooperatifler üyelerinin ürünlerini üretim yerlerindeki belli noktalardan kamyonlarla toplayarak çeşitli illerdeki kendilerine ait 20 dolayındaki çiçek mezatlarına taşıyarak buralarda açık artırma-eksiltme yöntemiyle satmaktadırlar. (Altıntaş, 2004:22). Kooperatif mezatlarının dışında bazı özel mezatlar da kesme çiçek pazarlaması yapmaktadırlar. Kesme çiçek pazarlamasında üreticiden, perakende satış yapan çiçekçilere doğrudan satış şeklinde pazarlama kanalı da mevcuttur. Özellikle kooperatif üyesi olmayan küçük ölçekli bazı işletmeler bu kanalı kullanmakta, az olan ürününü doğrudan kendileri perakendecilere ya da toptancılara satmaktadırlar. Yurt içi pazarlamada bazen büyük ihracatçı firmalar da yer almaktadırlar. Bu firmalar ihrac edemedikleri ürünlerini yurtiçinde pazarlamak için, tüketim merkezlerinde faaliyet gösteren (çoğunlukla kendilerine ait) toptancılara göndermekte ve buradan perakendecilere satış yapmaktadırlar. İhracat artışı bu ürünler, iç piyasada satılmakta bu durum iç pazar fiyatlarını oldukça düşürmektedir (DPT, 2001:35,36).

İç tüketimde en çok tüketilen türler kırmızı karanfil ve güldür. Bununla birlikte, ülkenin batı ve doğu bölgeleri arasında tüketilen çiçeklerin türlerinde ve renklerinde farklılıklar bulunmaktadır. Batıda - özellikle İstanbul ve çevresinde- daha çok beyaz, sarı ve kırmızı renkli gerbera, gül, krizantem tüketilirken, doğuda kırmızı gül ve kırmızı karanfil tüketimi yaygındır (Gözler, 2004).

Üretimde gösterdiği gelişmelere rağmen, Türkiye dünya kesme çiçek ticaretinden küçük bir pay almaktadır: 4 milyar dolara yakın olan dünya toplam kesme çiçek ihracatında Türkiye’nin payı yalnızca 23,4 milyon dolar kadardır. İhracatın başladığı 1985’de 106 bin dolar gelir elde edilmiştir; 1990 yılına gelindiğinde ihracat geliri yaklaşık 110 misli artarak 11.6 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak 1990-1995 arasındaki devrede ihracatta küçük düşüşler olmuştur. 1995 yılından sonra toparlanan ihracat 1999 yılına kadar az miktarlarda da olsa artış kaydetmiştir. 1999’da yaşanan depremin ülkenin önemli kesme çiçek üretim merkezlerinden bir olan Yalova’yı vurması 2000 yılında kesme çiçek ihracatının azalmasına neden olmuştur. Bu azalışta depremin etkisi yanında hükümet tarafından uygulamaya konulan ekonomik program gereği TL/\$ kur paritesinde yaşanan olumsuzluklar ve spreyci karanfil ihracatında yaşanan tıkanmanın da etkisi olmuştur. 2000 yılı sonunda ve 2001 yılı başında bankacılık sektöründen kaynaklanan iki ekonomik krizin ekonomide yarattığı tahribatın etkilerinin yansımalarıyla, sektör ancak 2002’den sonra artış kaydetmiş ve 2006’da 23,4 milyon dolara ulaşmıştır.

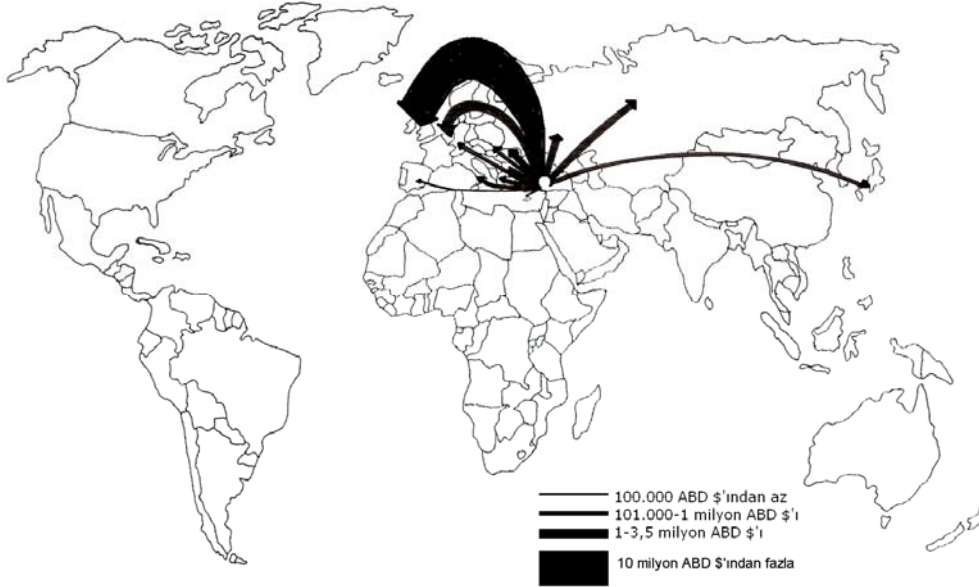
Türkiye’de kesme çiçek ihracatının dolayısıyla gelirlerin artmasında ihracat sezonunun uzamasının da önemli bir etken olduğunu belirtmek gerekir. Daha önceki yıllarda ihracat sezonunun Ekim-Mayıs aylarını kapsamaması ihracatın önündeki önemli engellerden biriydi. 1998’den itibaren Isparta’da yaz aylarında da kesme çiçek üretiminin başlamasıyla sezon Ağustos ayına kadar uzamış, bu süre artımı Türkiye’nin dış pazarda daha iyi bir yer edinmesini sağlamıştır.

Tablo 6: Ülkelere göre Türkiye kesme çiçek ihracatı (miktar: milyon adet, değer: ABD \$'ı)

Table 6: The export values of the Turkish cut flower according to countries (quantity: million unit, value: US \$).

Ülkeler	2000		2002		2004		2006	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
İngiltere	69.7	3.896.156	120.6	7.556.463	188.8	10.550.843	114.6	10.680.720
Rusya Fed.	6.9	587.313	17.5	999.454	34.2	3.568.480	37.2	3.092.389
Hollanda	15.8	953.085	10.2	986.942	15.2	1.444.287	28	3.186.602
Japonya	5.7	877.470	4.2	682.710	3.8	721.941	3.5	524.001
Yunanistan	1.2	74.685	7.8	280.661	38.3	1.336.294	27.5	700.439
K.K.T.C.	0.07	15.593	0.5	141.519	0.7	132.085	1	83.250
Romanya	0.005	500	4.3	108.085	27.3	1.111.551	33	1.001.201
Almanya	0.2	18.746	1	82.988	1	198.590	3.5	597.182
Diğer	2.7	265.950	2	178.087	1.288.	769.705	68.3	3.462.402
Toplam		6.689.498		11.016.909		20.170.343		23.437.593

Kaynak: İGEME, 2002 ve DTM 2007.

Şekil 6: Türkiye kesme çiçek ihracatı

Figure 6: Turkey's cut flower export

Türkiye kesme çiçek ihracatının büyük bölümünü Avrupa'ya yapmaktadır. İngiltere, Türkiye'nin Avrupa'daki en büyük pazarıdır; toplam ihracatın yaklaşık %46'sı bu ülkeye yapılmaktadır. Bunda tüketici tercihleri (özellikle ısı kontrolü yapılmaksızın üretilen karanfile yoğun talep vardır) ve ulaşım kolaylıkları (iki ülke arasında düzenli kargo uçak seferlerinin varlığı) önemli rol oynamaktadır (Tiziz vd., 2004:717).

İngiltere'nin ardından Rusya Federasyonu ve Hollanda gelmektedir. Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında kargo uçak seferlerinin yetersizliği ve pazarlama sisteminin kurulmamış olması, bu ülkeye olan ihracatın istenen düzeyde olmasını engellemiştir. Bu durum Türk kesme çiğinin (yılda ortalama 100 milyon \$'lık) Rusya pazarına ancak ucuzladıktan sonra girmesine neden olmaktadır (İGEME, 2002:10). Hollanda'nın sahip olduğu mü-

kemmel dağıtım ağı sayesinde bu ülkeye ihracat kolaylıkla yapılmasına rağmen, kesme çiçeklerin düşük fiyatla ithal edilmesi nedeniyle istenilen seviyede değildir. Avrupa ülkeleri dışında Japonya'ya da kesme çiçek ihraç edilmektedir. Japonya'nın karantina konusundaki ağır koşullarına rağmen özellikle son yıllarda ihracatta önemli bir artış görülmüştür; bunda taşımacılıkta sağlanan gelişmeler (THY'nın kargo kapasitesini arttırması ve uygun nakliye fiyatları gibi) etkili olmuştur (Titiz vd., 2004:717). Kesme çiçek ihracatında bavul ticareti de oldukça önemlidir. Bu yolla 1991'den beri Rusya, Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan'a yılda 60-70 milyon dal kesme çiçek (daha çok karanfil ve gerbera) ihraç edilmektedir (Sipahi, 1999:3). Karanfil aslında bavul ticaretinin dışında da ihracatı en çok yapılan (2000'li yıllarda yaklaşık %96'sı) kesme çiçek türü olmuştur, daha sonra gül ve orkide gelmektedir. Türkiye, az miktarda olsa da, aynı zamanda kesme çiçek ithal etmektedir. Daha çok Hollanda, Kosta Rika, Ekvador, Singapur, Çin, İspanya ve Fransa'dan alınan çiçeklerin değeri 2005 yılında 426.284 doları bulmuştur. En çok ithal edilen çiçek orkidedir (DTM, 2007:21).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kesme çiçek üretimi özellikle gelişmekte olan ülkeler için umut vaat eden bir sektör olarak gelişimini hızla sürdürecektir. Yakın bir gelecekte dünya kesme çiçek üretim alanlarının tamamına yakını gelişmekte olan ülkelerde yer alacaktır. Kesme çiçek ticareti ise tarım ve ulaşım olanaklarında yaşanan gelişmelerin etkisiyle daha da artacaktır.

Kesme çiçek sektörü, üretimi kadar sağladığı ihracat geliri ve yarattığı istihdam (çiçek üreticileri, satıcıları, dükkân sahipleri ve ambalaj üreticileri gibi yan sanayi ile birlikte) ile de Türkiye için önemli bir sektör konumuna gelmiştir. Bununla birlikte, kesme çiçek ihracatı istenilen seviyede değildir. 1985 yılında 106 bin dolarla başlayan ihracat geçen süre içinde yeterince gelişmemiş ve 2006 yılında ancak 23 milyon doları aşmıştır. Bunun işletmelerdeki altyapı yetersizlikleri, kesme çiçek üretim ve ihracatı için bağımsız bir

teşvik ve uygulama politikasının olmayışı, dış pazarlardaki acımasız rekabet ortamının varlığı ve ihracatçıların rekabet edebilecekleri deneyim ve donanımına sahip olmamaları, çok sayıdaki küçük ölçekli ihracatçının kendi aralarında rekabete girmeleri, ihracatta karanfilin üstünlüğü, İngiltere'nin tek pazar olması, Akdeniz ve Ege bölgelerinde çeşitli sebzelerin kesme çiçeklere alternatif olması ve nakliye ücretlerinin yüksek olması gibi çeşitli nedenleri vardır.

Türkiye'de ülke içi tüketim ve ticaret de yeterli değildir. Bunun nedenleri arasında (satın alma düzeyi tartışması dışında) kesme çiçeğe verilen paranın israf olarak görülmesi ve halkın canlı çiçek yerine plastik çiçeği tercih etmesi önemlidir.

Türkiye'de kesme çiçek sektörünün gelişmesi ve ihracat artışı sağlanarak dünya pazarından daha fazla pay alınabilmesi için bir dizi önleme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu önlemleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Bunlardan biri ürün çeşitliliğinin sağlanması, ihraç edilecek kesme çiçek türlerinin sayılarının arttırılmasıdır. Bunun için karanfil dışında dış pazar şansını yüksek yeni kesme çiçek türlerinin ve bunlarla ilgili üretim tekniklerinin üreticilere ve ihracatçılara tanıtılması gerekmektedir. Ürün çeşitliliğinin arttırılmasıyla ihracat mezarlarının kurulması kaçınılmaz olacaktır. böylece hem ihracatçı firmalar performanslarına göre gelir elde edecekler hem de üretici firmalar ürünlerinin kalitesine göre rekabet edebilecek ve ürünlerini maksimum fiyata satma olanağına kavuşacaklardır.

Ürün çeşitliliği yeni pazarlara açılma olanağını da arttıracaktır. Bunun için üretim ve pazarlamada profesyonelliğin yerleşmesi sağlanmalı, çeşitli pazarlama kanalları kullanılarak ihracat arttırılmalıdır. Avrupa Birliğine girme sürecinde ve sonrasında ortaya çıkabilecek gelişmeler iyi değerlendirilmeli ve bu yolla pazar payını arttırmak için çalışmalar yapılmalıdır.

Kesme çiçeklerin üreticiden tüketiciye ulaştırılması aşamalarında kullanılan pazarlama kanallarında soğuk zincir kurulmalı, üreticide sağlanan düşük sıcaklık (0°C'ye yakın) tüketiciye ulaşıncaya kadar korunarak, çok zararlı olan sıcaklık oy-

namalarına izin verilmemelidir. Bunun için çiçekler kesimin ardından soğutmalı araçlarda taşınmalı, daha sonra da bekleme ve yükleme noktalarında soğuk hava depolarında tutulmalıdır. Fakat ihracata uygun donanımına sahip soğuk hava depoları, frigorifik araçlar ve uçaklar yetersizdir. Bunların sayıları ve niteliklerinin artırılması gerekmektedir. Taşımacılık iyi organize edilmeli, çeşitli teşviklerle hava yoluyla taşıma maliyetleri azaltılmalı böylece kesme çiçeklerin dış pazarlardaki rekabet gücü artırılmalıdır.

Gerçekten de nakliye kesme çiçek ihracatını etkileyen unsurlardan biridir. Uçakla taşıma ücretlerinin yüksek olması, ihracatçıları turlarla taşımaya yönlendirmekte bu durum da çabuk bozulan bir ürün olan kesme çiçeklerin sevkiyatının zaman almasına ve sevkiyat sırasında çiçeklerin kalite ve imaj kaybına uğramasına neden olmaktadır. Bunu önlemek için düzenli seferlerle, ucuz taşıma yapan kargo uçaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca hava taşımacılığındaki navlun ücretlerinin de rakip ülkelerdeki değerlere kadar düşürülmesi gerekmektedir.

Kesme çiçek ihracatında *çiçek borsası*nın kurulması da önemlidir. Borsalar aracılığıyla çiçek pazarı disiplin altına alınacak, ihracata yönelik kaliteli ürün yetiştirilmesi sağlanacak, haksız rekabet önlenerek ve vergi kaybı en aza indirilecektir. Bu nedenle çiçek borsalarının kurulması için çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır.

Antalya, Yalova ve İzmir gibi büyük üretim merkezlerinde (Hollanda modeli) *modern çiçek mezarları* kurulmalıdır. Bu mezarlar hem soğuk hava depoları, kontrollü atmosfer odaları ve paketlenme birimlerine sahip olmalılar hem de kalite kontrol ve araştırma laboratuvarları ile teknik hizmet vermelidirler. Buralarda bilgisayar ve internet kullanımının teşvik edilmesiyle elektronik yolla çiçek satışı da sağlanmalıdır.

İşletmelerin yapısal özelliklerinin iyileştirilmesine yönelik önlemler alınarak üretim tesislerindeki alt yapı yatırımları desteklenmeli ve işletmelerin büyüklüklerinin artırılması sağlanmalıdır. Ayrıca işletmelerde teknoloji kullanımının yaygın-

laştırılması uygulamalarına ağırlık verilmelidir. Kesme çiçek sektöründe kalifiye eleman eksikliği de üretim faaliyetlerinin gelişmesini engellemektedir. Bu amaçla üretim ve pazarlamada profesyonelliğin yerleşmesi ve teknik bilgi açığının kapatılmasına yönelik eğitim faaliyetleri artırılmalıdır.

Kesme çiçek ihracatının önündeki engellerin devlet-özel sektör işbirliğiyle ortadan kaldırılmasıyla, *Türkiye Kesme Çiçek Sektörü* gelecek yıllarda diğer ülkelerle daha iyi rekabet edebilecek ve sektörden elde edilen gelir artacaktır.

NOTLAR

(1) *Kesme çiçek kavramı*; buket, sepet, çelenk ve arajmanlarda kullanılan çiçek, gonca, dal ve yaprakların, taze, kurutulmuş, boyanmış ya da ağartılmış olarak kullanıma sunulması aşamalarının tümünü kapsamaktadır. Bu ürünlerin yetiştirilmesi, toplanması, işlenmesi, sınıflandırılması, depolanması ve pazarlaması gibi faaliyetlerin tümü kesme çiçek kavramı içinde ifade edilmektedir.

(2) Dünyada üretimi ve ticareti en fazla yapılan kesme çiçekler gül, karanfil, orkide, glayöl, kasımpatı, lale ve zambaktır. Gül, aynı zamanda ticareti en fazla yapılan kesme çiçektir.

(3) Bununla birlikte, örneğin lale satın alma rekoru İsveçlilerdedir: Kışın bile günde 1 milyon lale satılır bu ülkede; seralarda 300 üretici tarafından lale yetiştirilir; %10'u da Danimarka ve Hollanda'dan gelir.

(4) Küçük ülke Hollanda'nın doyma noktasına geldiği sık sık vurgulanmaktadır. Ancak, Orta Asya'dan getirilen lale soğanlarının 16.yüzyılda (1554 yılında) Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avrupa'ya getirildiğinde Hollandalı botanikçi Carolus Clusius (8 dil biliyordu) tarafından elde edilip ilk kez Leyden'deki botanik bahçesinde yetiştirdiğinden beri Hollandalılar bu çiçeğe hemen kalplerinde yer vermişler; 400 yıl içinde de çeşitli melez türler üretmişler. Lale, Viyana üzerinden Hollanda'ya geldikten sonra (Hollandalı bahçecilerin soğanları çaldıkları biliniyor) zengin amatör üreticiler yüksek fiyatlar ödemeye başladılar. 1634-1637 arasında laledeki spekülasyon o kadar gülünç hale geldi ki ülkeyi "Tulipomania" denilen bir mali krizin eşiğine getirdi (*National Geographic* May 1978). Halen 500'den fazla tür ticari olarak yetiştirilmektedir ama lalenin 40,000 kayıtlı çeşidi olduğu söyleniyor. Bu Kuzey Denizi ülkesinde bugün lale soğancılığı önemli bir faaliyet halin-

dedir. Günümüzün makineleşme ve tarım koşullarına rağmen, soğan yetiştiriciliği hâlâ küçük aile işletmesi halindedir. Haarlem'in kuzey ve güney kıyısı boyunca soğan üretim bölgesinde işletmelerin %80'den fazlası 5 ha ve daha küçüktür. Yıl boyunca süren işletmede tüm aile bireyleri çalışır. Ekili-dikili alanlarının yarısında çiçek ekilir ve yılda 9 milyar çiçek soğanı yetiştirilir. Hollanda (ve başka bazı gelişmiş ülkeler) yalnızca çiçek değil, bunun yanında çiçekle ilgili sanayi ekipmanları ve pazarlama becerileri ile yetiştiricilikle ilgili bilgilerini de satmaktadırlar.

(5) Bu bölgede 2005'de 3.6 milyar sap çiçek yetiştirilmiş ve bunların %90'ı Çin'in diğer bölgeleriyle 28 adet dış pazara satılmıştır –yerel ekonomiye getirisi de 500 milyon ABD \$'ı olmuştur. Bir başka deyişle “Çin'deki vazoların yarısından fazlası Yunnan'dan gelen çiçeklerle dolmuştur”. 20,000 aile kırsal yoksulluktan kurtulurken bölge küresel rekabete başlamıştır. İlginç olan husus ise bu gelişmelerin toplumlarının Avrupa'da atılmış olmasıdır – burada yetiştirilen yüksek kalitede güller ve karanfiller Çin'in yerlileri değildir (ITC, 2004; O'Byron, 2006).

KAYNAKÇA

ALTINTAŞ BİNİCİ, G., 2004, “Kesme Çiçekçilik Sektörü”, *Bülten*, İzmir Ticaret Odası, Araştırma ve Meslekleri Geliştirme Müdürlüğü, İzmir.

ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2000, “*Altinova Bölgesi İnceleme Raporu*” (http://www.antalyakentkonseyi.org.tr/raporlar_altinova_bolgesi.htm).

BABADOĞAN, G., 2007, “Kesme Çiçek” T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara.

CAN, Ş., 1999, “S.S. Flora Çiçekçilik Kooperatifi” *Çiçek Dünyası*, İstanbul Çiçekçiler Odası Dergisi, Sayı:1:14-15, İstanbul.

CBI (Centre for the Promotion of Imports from developing countries), 2005, EU Market Survey 2003 ve 2005, *Cut Flowers And Foliage* <http://www.cbi.nl>.

DPT, 2001, “Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Süs Bitkileri Alt Komisyonu Kesme Çiçekler Raporu” *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT 2645-ÖİK 653, Ankara.

DTM, 2007, *Kesme Çiçek Sektör Raporu*, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracat Genel Müdürlüğü ve Antalya İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (<http://www.aib.gov.tr>).

DTM, 2008, *Türkiye Süs Bitkileri İhracat Raporu*, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Antalya İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (<http://www.aib.gov.tr>).

DOLAN, C., OPONDO, M., SMITH S., 2003, *Gender Rights & Participation in the Kenya Cut Flower Industry*, Natural Resource Institute Report No:2768.

ERTEKİN, A., 1999, “S.S. Çiçek Üretim ve Satış Kooperatifi” *Çiçek Dünyası*, İstanbul Çiçekçiler Odası Dergisi, Sayı:1:8-9, İstanbul.

GOODMAN, J., 2006, “Colombia flower industry faces shocks”, *Washington Post* 18.10.2006.

HORNBERGER, K., NDIRITU, N., PONCEBRITO, L., TASHU, M. ve WATT, T., 2007, *Kenya's Cut-Flower Cluster*, Final Report for Microeconomics of Competitiveness., www.isc.hbs.edu.

HUGHES, A.L., 2001, “Global commodity networks, ethical trade and governmentality: organizing business responsibility in the Kenya cut flower industry”, *Transactions of the Institute of British Geographers* No.26, 390-406.

İGEME, 2002, *Kesme Çiçek Sektörü Raporu*. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara.

ILO, 2004, *The World Cut Flower Industry: Trends and Prospects-Sectoral Activities*, (<http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/papers/ctflower/139e1.htm>).

ITC (International Trade Centre), 2004, “Cut flowers: a multi-million dollar industry blooms in rural China”, *International Trade Forum*, Issue 4.

JARAMILLO, P. ve FLEM, N., 2006, “Floriculture in Colombia and Ecuador”, *International Gender and Trade Network Newsletter*, IATP.

KARADAĞ, Ç., 1999, “Çiçekçiliğin Türkiye'deki gelişimi” *Çiçek Dünyası*, İstanbul

KESME ÇİÇEK ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Çiçekçiler Odası Dergisi, Sayı:1:12-13, İstanbul.

MASUYAMA, Y., 1975, "International floral trade of Japan", *The Science Reports of the Tohoku University, Seventh Series (Geography)*, Vol.25, No.2,s.259-265. Sendai.

MEIER, V., 1999, "Cut-flower production in Colombia -- a major development success story for women?", *Environment and Planning A*, 31(2): 273-89.

O'BRYON, L., 2006, "China's blooming new flower industry takes root", *Nightly Business Report*, 12 May 2006.

ÖZCAN, S., 2002, *Kesme Çiçek Pazarı ve AB Ülkelerine İhracat Olanakları Raporu*, (<http://www.tim.org.tr> 2003).

ÖZDEMİR, M.A.ve BAHADIR, M., 2007, "Türkiye'de önemli bir seracılık alanı: Yalova", Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5. s.17-36.

ÖZLER, Ö., 2004, "Çiçeklerin boynu bükük kaldı" (<http://www.milliyet.com/2004/02/15/business/bus04.html>.)

PEHLİVAN, H., 2004, "Yalova Çiçekçilik OSB, tescilli marka oldu"

http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2004/Haziran/02/Haber_14567.aspx

SİPAHİ, T., 1999, "Çiçekçiler uçak istiyor", *Hürriyet İstanbul Gazetesi*, 1 Temmuz 1999.

TAŞÇIOĞLU, Y. ve SAYIN, C., 2005, "Türkiye'de kesme çiçek üretim ve ihracat yapısı", *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18 (3): 343-354.

TİTİZ, S., ÇAKIROĞLU, N., TANAY BİRİŞÇİ, Y., ÇAKMAK, S., 2004, "Süs Bitkileri Üretim ve Ticaretindeki Gelişmeler", 709-740", (<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/5tk02/28.pdf>).

T.C. LAHEY BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, 2007, *Hollanda Kesme Çiçek Piyasa-Madde Raporu*, Lahey.

UN DATA, 2006.

(http://data.un.org/Data.aspx?q=cut+flower&d=ComTrade&f=_11Code:7)

ZAMAN, S., ÖZDEMİR, Ü., SEVER, R., 2007, "Coğrafi yönleriyle Antalya'da Örtü Altı Süs Bitkileri Yetiştiriciliği", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:18, s.301-326.